

Reference:

1. Freeman D.L (2010) (Techniques And Principles In Language Teaching, Psycholinguistics And Language Teaching Methodology).
2. Brown G. And Yule G. (2009) Teaching the Spoken English, Cambridge University Press
3. Frost Robert. (2010) Conversation and Dialogue in International
4. Johnson Keith (2011) Communicative Approaches and Communicative Processes, Psycholinguistics and Language Teaching Methodology).
5. Johnson and Morrow (2012) Cohesion in English
6. Lynos (2011), Johnson Keith Communicative Approaches and Communicative Processes, Pg. 426.
7. Littlewood D.A (Communicative Language Teaching, Psycholinguistics and Language Teaching Methodology)
8. Smith, J. A., Meyers, C. M., Burkhalter, A. J. (2007). Communicate: Strategies For International Teaching Assistants. Long Grove, IL: Waveland, Press, Inc. Wilcox, C. (2018). Quotes. Retrieved From, 9. <https://www.pinterest.com/pin/129408189270311857/> on August 21, 2018.
10. Reconceptualizing Language Teaching: An In-Service Teacher Education Course in Uzbekistan. Phd, David L. Chiesa, (Ed.) Phd, Ulugbek Azizov, Svetlana Khan, Klara Nazmutdinova, Komila Tangirova (2018)

ЎҚИТУВЧИ КОМПЕТЕНТЛИГИ ВА КАСБИЙ МАҲОРАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШИ БЎЙИЧА МАВЖУД ЁНДАШУВЛАР

Мамаюкубова Шахло Облокуловна
SamDCHTI o'qituvchisi,

Annotatsiya

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsad va vazifasi zamonaviy o'qituvchilarning vakolatlarini ko'rib chiqishdan iboratdir. 21-asrning ta'lim ko'nikmalarini tushunish uchun biz quyidagi masalalarni o'rgandik: talabalarning ko'nikmalari; o'qituvchilarning kasbiy o'sish darajasi; o'qituvchilarning pedagogik madaniyati; pedagogik innovatsiyalar va 21-asr o'qituvchilik kompetensiyalari.

Kalit so'zlar: o'qitish kompetensiyalari, madaniy kompetensiya, iste'dod, innovatsiya, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish

Ilg'or usullarni joriy etish, faol o'qitish shakllari va yangi o'qitish texnologiyalaridan foydalanish innovatsiyalarning muntazam sohasidir. Haqiqiy innovatsiyalar inson taraqqiyoti jarayonlari haqidagi yangi bilimlardan kelib chiqadi, optimal natijalarga erishish uchun yangi nazariy yondashuvlar va amaliy texnologiyalarni taqdim etadi. Pedagogik innovatsiyalar ta'lim paradigmalarini almashtirishni talab qiladi. Barkamol o'qituvchi uchun yana bir muhim komponent - bu pedagogik tajriba. Ilg'or pedagogik tajribani boshqalarga o'tkazish va o'tkazish, shuningdek, o'qituvchilar tomonidan qo'llanilishi uchun qo'shimcha vaqt sarflamasdan yuqori natijalarni ta'minlash uchun o'qitish uslublari va usullarida takrorlanishi mumkin (Kan-Kalik, Nikandrov, 1990).

21-asr kompetensiyalari XXI asr ishchi kuchida raqobatbardosh bo'lish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlar sifatida belgilangan. O'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayoni asosiy kompetensiyalarni o'qitishda treningni o'z ichiga olishi uchun qayta ishlanishi kerak. 21-asr o'qituvchisi talabalar uchun texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlanadigan ta'lim imkoniyatlarini qanday ta'minlashni bilishi va texnologiya talabalarning o'rganishini qanday qo'llab-quvvatlashini bilishi kerak.

21-asr o'qituvchilik kompetensiyalari

1. O'qituvchilar etakchilikni namoyish etadilar

a. O'qituvchilar sinfda quyidagilarga rahbarlik qiladilar:

- turli baholash-ma'lumotlarini o'lchash maqsadlaridan foydalangan holda talabalar taraqqiyotini baholash;

- sinf va o'quv rejalarini ishlab chiqish uchun tegishli ma'lumotlarga asoslanish;

- talabalarning bilim olishini osonlashtiradigan xavfsiz va tartibli sinf xonasini saqlash; va

- talaba xatti-harakatlarini ijobiy boshqarish, buzg'unchi yoki xavfli xatti-harakatni bartaraf etish va kamaytirish uchun samarali muloqot, shuningdek xavfsiz va tegishli izolyatsiya va cheklash usullari.

b. O'qituvchilar maktabda etakchilikni quyidagicha namoyish etadilar:

- hamkorlikdagi va kollegial kasbiy ta'lim faoliyati bilan shug'ullanish;

- maktabni takomillashtirish rejasining xususiyatlarini yoki muhim elementlarini aniqlash; va

- maktabni takomillashtirish rejasida ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan ehtiyojlarni aniqlash uchun tegishli ma'lumotlardan foydalanish qobiliyatini namoyish qilish.
- Zamonaviy o'qituvchining kompetensiyalari
- c. O'qituvchilar o'qituvchilik kasbiga rahbarlik qiladilar:
  - kasbiy rivojlanish va o'sish tadbirlarida ishtirok etish; va
  - professional aloqalar va tarmoqlarni rivojlantirish.
- d. O'qituvchilar maktablar va o'quvchilarni himoya qiladi:
  - talabalarning bilim olishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan siyosat va amaliyotlarni amalga oshirish va ularga rioya qilish.
- e. O'qituvchilar yuqori axloqiy me'yorlarni namoyish etadilar.
- 2. O'qituvchilar turli xil talabalar populyatsiyasi uchun hurmat muhitini yaratadilar
- a. O'qituvchilar har bir bolaga g'amxo'r kattalar bilan ijobiy munosabatda bo'ladigan muhitni ta'minlaydi:
  - ijobiy va tarbiyalovchi o'quv muhitini saqlash.
- b. O'qituvchilar maktab hamjamiyatidagi va dunyodagi xilma-xillikni qabul qiladilar:
  - stereotiplarga qarshi turuvchi va barcha madaniyatlarning hissalarini e'tirof etadigan materiallar yoki darslardan foydalanish;
  - ta'limga turli nuqtai nazarlarni kiritish; va
  - xilma-xillikning ta'sirini tushunish va shunga mos ravishda ko'rsatmalarni rejalashtirish.
- c. O'qituvchilar talabalarga individual munosabatda bo'lishadi:
  - har bir talabaning yuqori talablarini bildiradigan o'quv muhitini saqlash.
- d. O'qituvchilar o'z darslarini alohida ehtiyojli talabalar manfaati uchun moslashtiradilar:
  - barcha talabalarning maxsus ta'lim ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlash uchun mutaxassislar bilan hamkorlik qilish va resurslardan foydalanish; va
  - alohida ehtiyojli talabalar uchun samarali ta'lim faoliyatini ta'minlash uchun tadqiqot tomonidan tasdiqlangan strategiyalardan foydalanish.
- e. O'qituvchilar talabalarning oilalari va boshqa muhim kattalar bilan hamkorlikda ishlaydi:
  - talabalar manfaati uchun uy va jamiyat bilan muloqot qilish va hamkorlik qilish.
- 3. O'qituvchilar o'zlarini o'rgatish mazmunini biladilar
- a. O'qituvchilar samarali o'quv kursi asosida darslarni ishlab chiqadilar va qo'llaydilar:
  - o'quvchilarning bilim olishini yaxshilash uchun o'quv dasturi bo'ylab va mazmun yo'nalishlari bo'ylab samarali savodxonlik o'rgatishlarini birlashtirish.
- b. O'qituvchilar o'zlarining o'qitish ixtisosligiga mos keladigan tarkibni hurmat qiladilar:
  - o'z mutaxassisligi bo'yicha tegishli darajadagi bilim darajasini namoyish etish; va
  - o'quvchilarni o'z bilimlarini kengaytirish va tabiiy qiziqishlarini qondirish uchun mazmun sohasini o'rganishga undash.
- c. O'qituvchilar kirishni tan olishlarini ko'rsatadilar
- 4. O'qituvchilar o'z o'quvchilarining o'rganishlarini osonlashtiradi
- a. O'qituvchilar ta'lim olish usullarini va o'quvchilarning intellektual, jismoniy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishining tegishli darajalarini bilishlarini ko'rsatadilar:
  - individual o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash va shunga mos ravishda o'qitishni rejalashtirish; va
  - talabalarning kuchli va zaif tomonlarini bartaraf etish uchun zarur bo'lgan resurslarni baholash va ulardan foydalanish.
- b. O'qituvchilar o'z o'quvchilariga mos keladigan ko'rsatmalarni quyidagicha rejalashtirishadi:
  - o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish uchun hamkasblar bilan hamkorlik qilish va o'qitishni madaniy farqlar va individual ta'lim ehtiyojlariga moslashtirish.
- c. O'qituvchilar o'zlarining ziyrakliklari va ko'p qirraliligini ko'rsatadilar:
  - barcha talabalarning ehtiyojlariga mos keladigan turli xil usullar va materiallardan foydalanish.
- d. O'qituvchilar texnologiyaning o'rganishni yaxshilash potentsialidan xabardorligini quyidagilar orqali namoyish etadilar:
  - talabalarning o'rganishini maksimal darajada oshirish uchun o'quv jarayoniga texnologiyani kiritish.
- e. O'qituvchilar talabalarga fikrlaydigan shaxs sifatida o'sishiga yordam beradi:
  - talabalarda tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish uchun jarayonlar va strategiyalarni qo'llash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan maxsus ko'rsatmalarni birlashtirish.
- f. O'qituvchilar talabalarga jamoada ishlashga va etakchilik fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi:

- hamkorlik va talabalarining etakchiligini rivojlantirish maqsadida o'quv jamoalarini tashkil etish.
- g. O'qituvchilar o'z talabalariga eng yaxshi tarzda erishadilar:
  - barcha o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish uchun turli usullardan foydalanish; va
  - o'quvchilarning fikr va g'oyalarini aniq va samarali ifoda etishlarini doimiy ravishda rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash.
- h. O'qituvchilar talabalarining nimani o'rganganligini eng yaxshi baholaydilar:
  - talabalar taraqqiyotini kuzatish va baholash va o'qitishni xabardor qilish uchun shakllantiruvchi va umumlashtiruvchi ko'plab ko'rsatkichlardan foydalanish; va
  - talabalar XXI asr bilimlari, ko'nikmalari va qobiliyatlariga ega bo'layotganliklarini isbotlash.
- 5. O'qituvchilar o'z amaliyoti haqida fikr yuritadilar
  - a. O'qituvchilar talabalarining o'rganishini tahlil qiladilar:
    - talabalar bilimni yaxshilash uchun nima qilish mumkinligi haqida g'oyalar berish uchun ma'lumotlardan foydalanish.
  - b. O'qituvchilar professional o'sishni o'zlarining professional maqsadlari bilan bog'laydilar:
    - kasbiy ta'lim va rivojlanish bo'yicha tavsiya etilgan tadbirlarda qatnashish.
  - c. O'qituvchilar murakkab, dinamik muhitda samarali ishlaydi:
    - ta'lim va ta'limni yaxshilash uchun tadqiqot tomonidan tasdiqlangan turli yondashuvlardan foydalanish (8-bandda keltirilgan).

Xulosa

Ideal holda, o'qituvchilar quyidagi vakolatlarni namoyish etishlari kerak:

Zamonaviy o'qituvchining kompetensiyalari:

- 1) sinfni samarali boshqarish, samaradorlikni oshirish, intizom va ma'naviyatni saqlash, jamoaviy ishlarni rag'batlantirish, rejalashtirish, muloqot qilish, natijalarga e'tibor berish, taraqqiyotni baholash va doimiy tuzatishlar kiritish. Ijobiy munosabatlar, hamkorlik va maqsadli o'rganishni rivojlantirish uchun bir qator strategiyalardan foydalanish kerak. Vaqt, makon va tadbirlarni tashkil etish, taqsimlash va boshqarish talabalarining samarali vazifalarga faol va adolatli jalb etilishini ta'minlashi kerak.
- 2) mavzu tushunchalarini o'rgatishda turlicha qarashlar, nazariyalar, "bilish yo'llari" va izlanish usullarini ifodalovchi samarali o'qitish amaliyoti. Bir nechta o'qitish va o'rganish strategiyalari o'quvchilarni tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan faol ta'lim imkoniyatlariga jalb qilishda yordam berishi va ularga ta'lim resurslarini aniqlash va ulardan foydalanish uchun mas'uliyatni o'z zimmalariga olishga yordam berishi kerak.
- 3) rasmiy testlarni o'z ichiga olgan samarali baholash; viktorinalarga javoblar; sinfdagi topshiriqlarni, talabalarining chiqishlari va loyihalarini baholash va talabalar nimani o'rganganligini tushunish uchun standartlashtirilgan muvaffaqiyat testlari. Baholash strategiyalari ishlab chiqilishi kerakki, u o'quvchilarni o'z-o'zini baholash faoliyatiga jalb qiladi, ularning kuchli tomonlari va ehtiyojlaridan xabardor bo'lishiga yordam beradi va ularni o'rganish uchun shaxsiy maqsadlarni qo'yishga undaydi.
- 4) texnologiya ko'nikmalari, hozirgi ta'lim texnologiyasidan qachon va qanday foydalanishni bilish, shuningdek, talabalarining bilimni maksimal darajada oshirish uchun texnologiyaning eng mos turi va darajasi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Teacher competence in higher education. The chapter from book. Retrieved in February 2012 from <http://www.egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/24676/1/Unit6.pdf>.
2. Competence (human resources). Wikipedia. The Free Encyclopedia website. Retrieved in February 2012 from http://en.wikipedia.org/wiki/Competence_%28human_resources%29.
3. Diagram of teaching. Macmillan publisher website. Retrieved in January 2012 from http://www.mindseries.net/upload/assets/4/assets/3996/2950b6162255a6a6c6c875b0346f8d9c4e408e99/Spode_Diagram_graphic.pdf.
4. Shmelev, A. G. Psychodiagnosis of personnel characteristics. Saint-Peterburg, 2002.
5. Buharkova, O. V., Gorshkova, E. G. Image of the leader: technology of creation and promotion. Training programme. Saint-Peterburg, 2007.
6. Ivanitsky, A. T. Training of personnel development in the educational collective: methodological guide. Saint-Peterburg, 1998.
7. Kan-Kalik, V. A., Nikandrov, N. D. Pedagogical creativity. Moskov, 1990.
8. Conceptual Framework: Preparing the Future-Ready Educator. Official website of Department of Education at Davidson College. Retrieved in February 2012 from <http://www.davidson.edu/academic/education/framework.html>.